

Vårt datum: 2025-03-12

Ert datum: 2023-12-21

Vårt dnr: 21-2959/2023,
31-1112/2024

Er ref: KN2024/00946

Delredovisning enligt uppdrag

Handläggare:
Therese Bejgarn

Klimat- och näringslivsdepartementet
Kn.nm@regeringskansliet.se
Kn.registrator@regeringskansliet.se

Uppdrag Riksintressen

SGU:s uppdrag

Sveriges geologiska undersökning (SGU) erhöll i regleringsbrev 2024 uppdrag 4:

SGU ska redovisa vilka insatser myndigheten genomför för att bevaka, följa upp och vidta relevanta åtgärder enligt gällande författningar avseende riksintresse för värdefulla ämnen eller material enligt 3 kap. 7 § andra stycket miljöbalken. Myndigheten ska redovisa detta arbete till Regeringskansliet (Klimat- och näringslivsdepartementet) senast den 15 mars 2025.

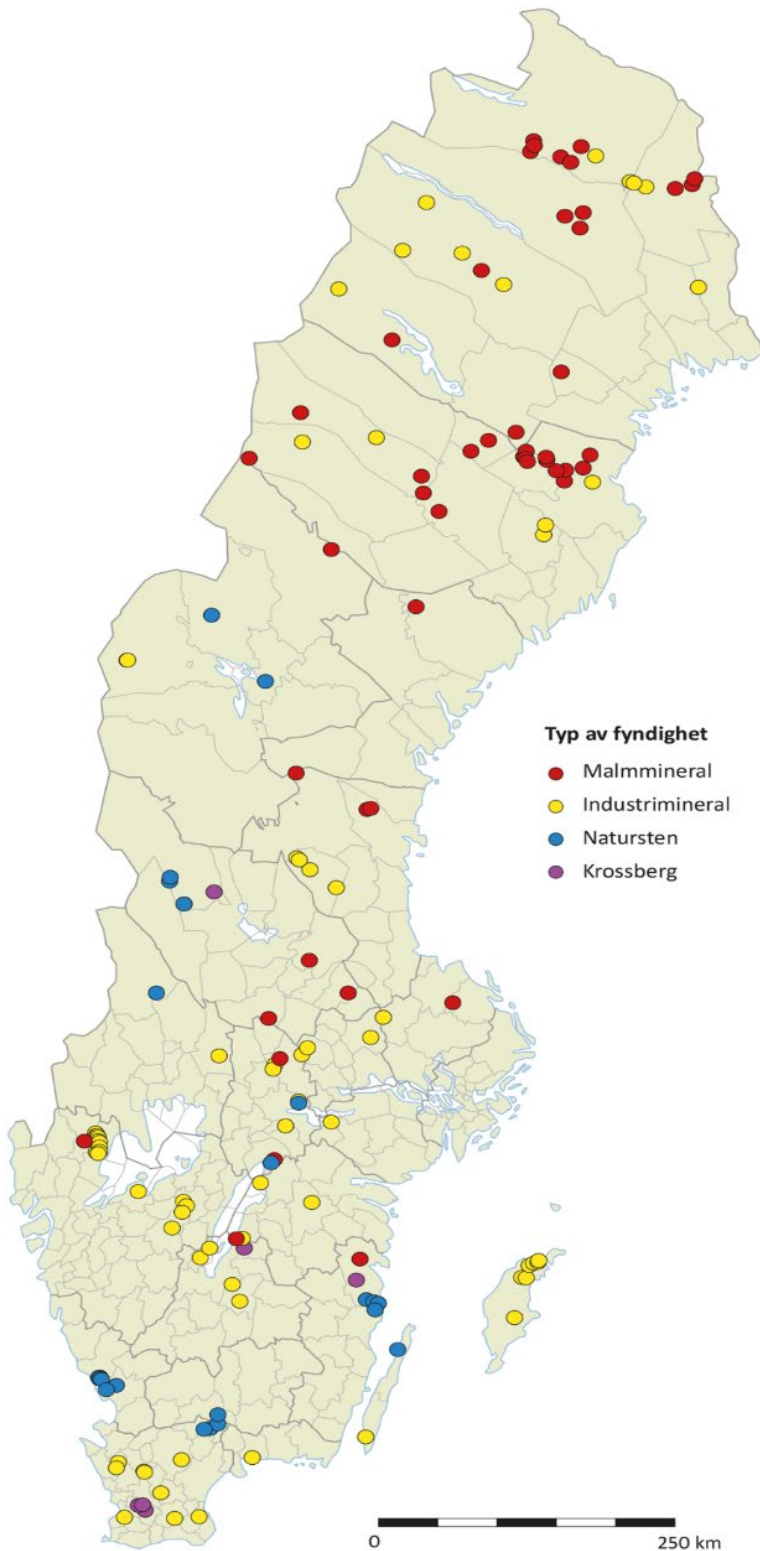
Vidare rapporteras här även KN2024/00946 avseende övriga främjandeinsatser.

Bakgrund

Som riksintressemyndighet är SGU enligt 2 § 5 förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden ansvarig myndighet för att peka ut fyndigheter som innehåller värdefulla ämnen eller material. Bestämmelserna om riksintressen finns i miljöbalken, och av miljöbalkens kapitel 3, 7 § andra stycket, framgår att områden som innehåller fyndigheter av värdefulla ämnen eller material som är av riksintresse ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra utvinningen av dessa. Inom sådana områden får kommuner och statliga myndigheter inte planera för eller lämna tillstånd till verksamheter som kan förhindra eller påtagligt försvåra ett utnyttjande av mineralresurserna om det inte sker en avvägning mot andra riksintressen.

Som ett uttryck för ökade målkonflikter i samband med markanvändning har riksintresseinstrumentet med åren fått en allt större betydelse. Ett utpekande av riksintresse innebär en indikation på ett område av nationellt intresse, men det medför inte ett krav på markanvändning eller förändring av markanvändning. Företag rapporterar dock att legitimiteten för prospektering ökar när ett område är utpekad som riksintresse. Det underlättar också tillståndsprocesser för verksamheter inom dessa områden. Det har visat sig vid gruvetablering att frånvaro av riksintresseklassning för en fyndighet påtagligt kan försvåra eller omöjliggöra nyttjande i de fall andra typer av riksintressen förekommer överlappande med eller t.o.m. i närheten av fyndigheten. Samma gäller ifall avgränsningar för ett riksintresse inte uppdaterats som en följd av resursbrist eller okunskap om hur känd utsträckning av en fyndighet förändrats tack vare ett företags prospekteringsarbeten.

Idag har SGU ca 150 riksintresseområden spridda över hela landet. De flesta av dessa utgörs av malmer (metalliska mineral) och industrimineral, men det finns även ett antal natursten och krossberg (figur 1).

Figur 1. Fyndigheter av värdefulla ämnen eller material som är av riksintresse. Figur från SGU:s publikation Bergverksstatistik 2023.

Genomförande av uppdraget

SGU har genom åren kontinuerligt arbetat med en aktiv förvaltning av de riksintressen myndigheten pekat ut. Detta tar sig uttryck i bland annat följande:

- Detaljavgrensning av punktsatta riksintressen
- Riksintresseutpekande av nya fyndigheter
- Avvecklande av riksintressen

Detta arbete fortsätter men med ökad volym och snabbhet. Ambitionen är att de processer som ligger bakom utpekandet ska gå snabbare, men det bör påpekas att delar av dessa processer inte ligger inom myndighetens kontroll (t.ex. arbetsbelastning på andra myndigheter i remiss-skedet, svarstider från företag rörande behov av att inkomma med nödvändig, kompletterande information).

Ytterligare en målsättning är att SGU inom kort skall ha en realistisk plan för att rullande kunna göra översikter av gällande riksintressen så att det går högst åtta år mellan det att dessa granskas och endera revideras eller bedöms ändamålsenliga och aktuella.

Detaljavgrensning innebär för övrigt att en riksintresseklassad fyndighets sträckning preciseras genom att riksintresset ritas in på en karta med tillhörande koordinater, i stället för endast genom en centrumkoordinat. Det finns ett antal riksintressen som inte är detaljavgrensade, och en dylik avgränsning underlättar betydligt för länsstyrelser och kommuner såväl i planprocessen som för att göra en bättre avvägning när ett område är av riksintresse för flera, oförenliga ändamål. Det är även av vikt vid tillståndsprövning. I praktiken är en detaljavgrensning nästan lika resurskrävande som arbetet med ett helt nytt riksintresse.

Till det praktiska arbetet med att utpeka nya, detaljavgrensa och avveckla riksintressen kommer bevakning av gällande riksintressen när målkonflikter rörande markanvändning aktualiseras. Sålunda har SGU till exempel under 2024 i ett remissyttrande till Naturvårdsverket avstyrkt bildandet av Bästeträsk nationalpark på norra Gotland, detta eftersom SGU anser att bildande av en nationalpark inte är förenlig med de riksintresseanspråket för värdefulla ämnen eller material. SGU:s uppfattning är med andra ord att den föreslagna nationalparken är ett tydligt exempel på en åtgärd som kan påtagligt försvåra utvinning i de kalkstensfyndigheter som berörs.

I det praktiska arbetet för att förtydliga vilka verksamheter som kan ha målkonflikt rörande markanvändning finns även naturreservat där det under 2024 var ovanligt många remisser avseende naturreservat. Flertalet av dessa reservat var inom de norra delarna av Sverige vilket gjorde att många malm potentiella områden berördes.

För genomförande av uppdraget med avseende på riksintressen har resursåtgången 2024 till 2025/02 uppgått till 2 400 timmar ca 2,2 MKR. Några av de nyanställningar som gjordes inom KN2024/00946 har uteslutande arbetat med riksintressen. Detta har även lett till att SGU har bildat en Riksintressegrupp, där personal från olika avdelningar deltar i syfte att förenkla kunskapsöverföring, utveckla rutiner, snabba på processen och på så sätt effektivisera arbetet.

Översyn och utpekande av riksintressen

Förstärkningarna till det näringsfrämjande uppdraget innebär en tydligt ökad takt i arbetet med riksintresseutredningar. Under 2024 har sex utredningar kommit till beslut, samtliga under andra halvåret, se tabell 1. Detta kan jämföras med någon enstaka utredning per år under de senaste åren.

Ett antal utredningar ligger ute på remiss eller är förberedda för första kvartalet 2025 eller utreds som bäst, se tabell 2. Utredningarna ligger till grund för beslut om utpekande av nya riksintressen eller detaljavgränsning av tidigare punktmarkerade riksintresse. De elva objekt som syns i tabell 2 torde vara klara vid utgången av 2025.

Tabell 1. Riksintressebeslut under 2024.

Riksintresse	Ämne/Material	Beslutad	Diarienummer
Björkdal	Guld	2024-12-19	dnr 31-1219/2024
Norrleden	Sulfidmalm	2024-12-19	dnr 31-1222/2024
Åkulla-Kankberg	Guld, tellur, sulfidmalm	2024-12-19	dnr 31-1223/2024
Bergby	Litium	2024-12-09	dnr 31-803/2024
Filehajdar	Kalksten	2024-09-03	dnr 31-2981/2023
Ahmavuoma	Kobolt, koppar, guld och molybden	2024-06-19	dnr 31-916/2023

Tabell 2. Aktuella riksintresseärende under behandling.

Fyndighet	Kommun(er)	Ämne/Material	Orsak	Skede
Kittelfjäll	Vilhelmina	Olivin	Detaljavgränsning	Remiss
Stollbergs-synklinalen	Smedjebacken/ Ludvika	Sulfidmalm/järnmalm	Nytt ärende	Remiss
Strömfors	Skellefteå	Sulfidmalm	Nytt ärende	Remiss
Handöl	Åre	Täljsten/talk	Detaljavgränsning	Utredning
Masugnsbyn	Kiruna	Grafit	Detaljavgränsning	Utredning
Grängesberg	Ludvika	Järnmalm	Detaljavgränsning	Utredning
Våmb	Skövde	Kalksten	Översyn	Utredning
Pellivuoma Sahavaara och Tapuli	Pajala	Järnmalm	Översyn	Utredning
Granberget	Strömsund	Sulfidmalm	Översyn	Utredning
Rönnbäcken	Storuman	Nickel, kobolt, järn	Översyn	Utredning
Häggån	Berg	Vanadin	Nytt ärende	Utredning
Viken	Berg	Vanadin	Nytt ärende	Utredning

Sektorsbeskrivning

Under 2024 tog SGU fram en sektorsbeskrivning för riksintresseutpekande, samtidigt som kriterierna för riksintressen sågs över. Nya kriterier har även tagits fram för områden av betydelse som behöver skyddas enligt 3 kap 7 § MB, men som inte kvalificeras som riksintressen. Målet är att förtydliga SGU:s anspråk på specifika områden och de överväganden som görs vid bedömningar. Den reviderade sektorsbeskrivningen och de ändrade kriterierna har skickats på remiss och flertalet remissvar har inkommit. SGU kommer att arbeta vidare med sektorsbeskrivningen och kriterierna under 2025. Den förväntade effekten är att myndigheter och prövande instanser får bättre förståelse för grunderna för SGU:s riksintressen.

Omvärldsbevakning

För att säkra en ändamålsenlig behandling och uppdatering av riksintressen behöver SGU en ändamålsenlig omvärldsbevakning. Detta för att kunna utföra revideringar av riksintresseområdets avgränsning, inleda granskning för nya riksintressen, eller avveckling av sådana som ej längre är aktuella (t.ex. utbrutna, exploaterade för annat ändamål). Som ett led i omvärldsbevakningen har SGU därför under 2024 och början av 2025 tagit upp frågan med företrädare för bransch och företag i samband med informations- och diskussionsmöten kring just riksintresseprocessen. Från SGU:s sida har vi fokuserat på att förklara hur själva riksintresseprocessen är konstruerad och varför, att SGU gör en självständig bedömning av om en fyndighet lever upp till ställda kriterier.

Responsen från branschen bekräftar att riksintressen ofta är nödvändiga i tillståndsprocessen, detta eftersom konkurrerande riksintressen oftast förekommer och då ges företräde. Vidare har branschen uttryckt önskemål om att processen ska fortlöpa snabbt samt att detaljavgrensningarna skall vara väl avvägda. Branschen och andra aktörer inom markanvändningsprocesser har lyft att SGU:s kommande arbete med att utse områden av betydelse som behöver skyddas enligt 3 kap 7 § MB, men som inte kvalificeras som riksintressen kan vara betydelsefullt, då dessa områden då identifieras tidigare i markanvändningsprocesser.

Framtidsplanering

De tidigare uppenbara frågorna kring behovet av förbättrad försörjningsberedskap har på senare tid fått en snabbt ökad aktualitet och frågorna börjar nu gränsa till akuta. Riksintressearbetet är i hög grad förknippat med detta, vilket gör att ytterligare resurser kommer att satsas på riksintressearbetet under kommande år.

Detta kommer att kräva personella resurser. De nyrekryteringar som gjordes under 2024 kommer att vara i full produktion under 2025 vilket innebär att det finns goda möjligheter till såväl ökad volym som snabbare processer. SGU bedömer att ett tiotal ärenden (se tabell 2 ovan) skall kunna vara slutförda innan årsslutet. Till detta kommer en plan för översyn av samtliga gällande riksintressen och nya, idag ej kända riksintresseärenden.